

Beszélgetés Mátyus Aliz felelős szerkesztővel, állami kitüntetését követően

A 80-as években az UNESCO falufejlesztési csoportjában szociológusként képviselte Magyarországot, szociográfiai munkáit a *Magvető* Kiadó jelentette meg. Az 1990-es években íróként is bemutatkozott, idén a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. Mátyus Alizzal beszélgetünk.*

Ayhan Gökhan: *Március tizenötödikén a Magyar Érdemrend Lovagkereszt Polgári Tagozat kitüntetésben részesült. Hogyan fogadta, s hogyan vélekedik általában a díjakról?*

Mátyus Aliz: A díjak elismerések. És ha tudom, kinek volt fontos, hogy megkapjam, és ha én azt az embert, aki a díjra érdemesnek tartott, nagyra becsülöm, akkor a díjnak tudok örülni. Szeretem ilyen átláthatóvá tenni a magam számára a dolgokat.

A. G.: *Az állami díjak azt a veszélyt hordozhatják magukban, hogy elvárnak utána valamit az embertől. Ettől nem tart? Vagy, mint eddig, végzi továbbra is a munkáját a legjobb belátása szerint?*

M. A.: Az nagyon fontos számomra – mert motivál –, ha elvárnak tőlem dolgokat. Gimnazista koromban az apám úgy gondolta, tartsak felnőtteknek, dunántúli amatőr színjátszó-rendezőknek drámatörténeti előadásokat. Görög drámákat elemez-

tem, ahol a testvér eltemeti a testvért, minden uralkodói parancs ellenére.

Én 1948-ban születtem, az élettemnek azt a részét, amelyikben felnőtté váltam, meghatározta az állami elvárás. Nézze meg első könyvemet, a *Magyarország felfedezése* sorozatban megjelent, *Holnapon innen, tegnapon túl* című szociográfiámat a vidékről Pestre, textilgyárba, munkásszállásra került lányokról. Biztosan tudja, miért volt fontos az iparosítás. Hogy milyen ideológia fűződött a parasztcsaládok gyerekeinek iparba szervezéséhez. Politikai cél volt a parasztközösségek szétverése. Nekem szerződéselem volt a könyv megírására, de szóljon, ha talál benne olyan mondatot, amellyel elárultam őket.

A. G.: *Komoly szociográfiai munkásság van a háta mögött. Hogyan választotta ezt a hivatást?*

M. A.: Komolynak nem mondanám, inkább máig érvényesnek. És használhatónak abban az értelemben, hogy elolvashatók belőle a mai magyar falu rekonstruálásához szükséges tudások. Én ugyanarról az egy faluról, a zempléni Pusztafaluról írtam meg három könyvemet. A *Maga-ura parasztlak és uradalmi cselédek* címűt, aminek társszerzője Tausz Katalin volt, enyém a maga-ura parasztlak rész, Pusztafaluról; a könyv a *Magvető* Kiadó *Gyorsuló idő* sorozatában

jelent meg. Aztán egy regényt írtam, ami szintén a *Magvető* Kiadónál jelent meg, *Faluregény* címmel. A Művelődéskutató Intézet, a munkahelyem jelentette meg azt a változatot, amelyikbe tanulmányaim is belekerültek, *Pusztafalu* címmel. Nem hivatást választottam, engem érdekeltek az emberek. Minden ebbe az irányba vitt. Azt is meg akartam tudni, hogy kulákká nyilvánított anyai nagyapám, akit nem láthattam zalalövői földbirtokosként, mitől tudott tartással ember maradni Pápán, apám városában, kismizmizetten.

A. G.: *Ha visszagondol a kutatói időszakra, mi az, amit a terepmunka során megtanult, megtudott az emberekről, az emberektől?*

M. A.: Épp ezzel függ össze, amit a tudásokkal kapcsolatban kezdtem el mondani. A falut ma természetesen nem úgy képzelem rekonstruálni, ahogy volt, mert egyrészt az az idő már elmúlt, másrészt ki gondolná azokat a terheket egy falura rátenni, amit korábban a paraszti munka jelentett! Tehát én rekonstruálni úgy képzelek falvakban, hogy azok az értékek erősödjének meg, amik alapjait képezték a régi falvaknak, s amiket abból a világból megismerve lehet a legjobban eltanulni ma is. Mert mit tudott az a régi falu, amit én Pusztafalu-

* Az Irodalmi Jelen Online 2015. április 6-án közölt interjúja Nem írok olyan irodalmat, amelyiknek nem a valóság az alapja címmel.

falun még a 70-es évek végén, a 80-as években is megismerhettem, mert „messzi” falu volt, zsákfalu volt, a trianoni határrendezés következtében elveszítette északi piacozó területeit, és mert nem tartozott uradalomhoz? A családok maguk gazdálkodtak, és mindnek földje volt. A földműveléshez, a paraszti munkához tudás, szorgalom, lelemény kellett, aki tehát a földjei számát szaporítani tudta, az ezekkel az adottságokkal rendelkezett. Aki a legjobban, az az ember lett a falubíró. A kötelező téeszésítés idején még azzal is próbálkoztak, hogy ő képviselje őket. Persze hiába. És ehhez a fajta falusi világhoz minden tartozott, ami az embereknek kellett. Ünnepek, és mert református falu volt, egyházi ünnepek, valamint közös munkák, mint a kaláka, a fonó, amik ugyanúgy, mint az ünnepek, az ismerkedés, a párválasztás helyei voltak. Rekonstruálni valamit a régiből a mai falvakban azokon a kis területeken érdemes, amelyek jelenlegi formájukban akadályozzák az apátiából való kimozdulást. Amibe a falvak nem saját hibájukból, nem maguktól kerültek. Egy Pusztafalu-féle falut már a máshol nagyon kellő földosztás is szétzilálta, hiszen az azt tette egyenlővé köztük, ami addig a falu viszonyrendszerének az alapja volt. A föld, amit mindenki által elismerten, igazságosan birtokoltak. Az értékrendszer, ami kialakult, megbecsülést jelentett a gazdának, aki hosszan tartó, becsületes munka eredményeként rendelkezett a többel, emiatt lett a többinél nagyobb gazda. Megbecsült ember volt, akinek néhány holddal többje volt. Földosztáskor persze hogy eljárt a falu a saját ügyében, mert ha oszt az ország, osszanak ők is. Szereztek maguknak osztható erdőt. De az erdőből az egyenlőség nevében éppen azok nem kaptak, akik addig megbecsültek voltak. És jöttek, tovább, mind-mind az ellenükre való történések, amiket elszenvedtek. A téeszésítésük, az állataik istálló nélküli közösbe vétele. Aztán amikor már kialakították, hogy hogyan tudják a saját gazdálkodásukat a téeszével összeegyeztetni, s ment nekik az is, és össze tudták gyűjteni a közművesítésükre a 3 millió forintot, akkor vonták össze azt az öt falut, közös téeszbe, amelyek

között mindenki által tudottan és elismerten pusztafalusi közös pénzük mindenkié lett. A közös téesz idején már mentek a fiatalok a faluból, ami máig el is öregedett. A régi falu 600 embere, 100 háznyi embere a hegyek közti völgyben mindnyájuk számára jó életet jelentő életet élt. És a pusztafalusiak még egy ideig meg tudtak küzdeni helyzetéről helyzetre a mindig adódó bajjal.

A. G.: *Mi volt a helyzet más falvakkal?*

M. A.: Más falvak már sokkal előbb belementek faluként tehetlenségük tudomásul vételébe, s megindultak az emberek az iparba, s lettek ipari munkások. Hozzáteszem, a munkásság soraiba kerülésükre nem a presztízs-szakmákba kerülés volt a jellemző, hanem az esetek nagy részében a betanított munkásság soraiban találták meg a helyüket. Ezek az emberek, ingázóként, utazgatva élték le az életüket, kerültek haza a falujukba, amikor a rendszerváltást követően az ország iparát privatizálták, miközben a kárpótlási rendszerben épp nem ők tudták az érdekeiket érvényesíteni. Azokban a falvakban, ahol megiródott a falutörténet, amiben kimondattak az igazságok, más a közérzet, a hangulat. Eljutottunk a máig, tudni kell, hogy a parasztságnak vége.

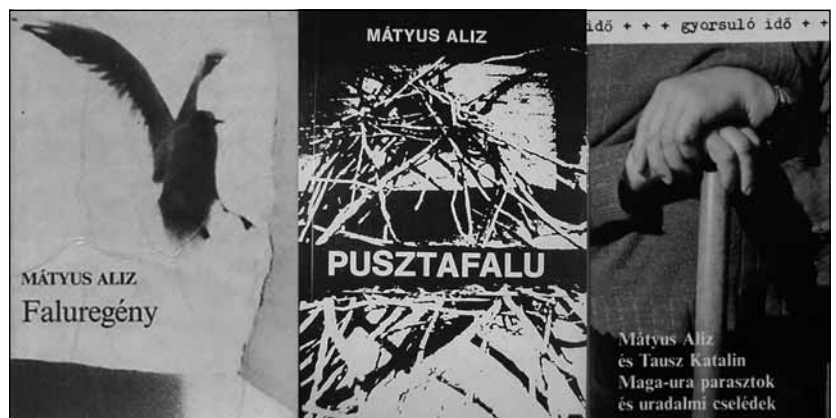
A. G.: *A szociográfiai, tényfeltáró munkákra ma is nagy szükség lenne. Szociológusként a mai Magyarországon mit érez égető társadalmi problémának, amellyel foglalkozni kellene, utánajárni, kutatni, s amelyre esetleg kevés figyelem esik?*

M. A.: Pusztafalun falukutatóként empirikus kutatást végeztem, ami megfigyelésen, beszélgetésen alapult,

és a folyamat a tényfeltáró munka megírásával zárult. Ma más helyzetben vagyok, mert a falvak újraélesztésével, vitalizálásával az intézetünk, a Nemzeti Művelődési Intézet foglalkozik három éve. Amikor még fiatal kutatóként, a 80-as években az UNESCO falufejlesztési csoportjában az országunkat képviseltem, megállt a tudományom ott, hogy elmondtam a tényeket. A francia, kanadai, finn, svájci kollégák olyan falufejlesztési programokat mutattak be, amelyek most már folynak nálunk is. Akkor én, tapasztalatokkal teli, mit sem tudtam kezdeni velük. Náluk olyan természetes volt a falu tulajdonában levő falusi közösségi ház, amiben minden közös megmozdulásukra a konyhát is igénybe vették, lakodalmaknak is az volt a helyszíne, vagy a szennyvíztisztító rendszer alkalmazása, hogy falusi tö keletkezzen, horgászásra alkalmas. Igen, nekik minden faluról való mondatom előtt el kellett mondanom, hogy miért is. Nehezen értették meg, mi történt a mi falvainkkal, de többé-kevésbé megértették. Azt az orosz kolléga értette csak mindig nagyon pontosan, aki viszont, mire hazaértem, már körbefuttatta országainkon a hírt, provokátor híreket, amit az igazgatóm közölt velem, de sokat nem törődve vele.

A. G.: *Milyen ma a falukutatás helyzete?*

M. A.: Ma annak a hatezer kulturális közmunkásnak kell a falukutatást megtanulni, aki most márciustól egy éven át jut munkához és a saját falujában dolgozik, és a már lezajlott programok tapasztalata alapján egyötöd részében álláshoz jut. Mert amit tesznek, már rövid idő alatt érezteti a hatását. Diplomás vagy érettségizett

munkanélküliek jutnak így munkához, az intézet képzéssel segíti őket. Én a folyamathoz az intézet folyóiratának a szerkesztésével járulok hozzá. Ennek főszerkesztője, felelős szerkesztője vagyok húsz éve, máig is járom az országot, és magam is készíték bele beszélgetéseket. Olyan emberekkel, akik megingatják a fásultakban azt a hitet, hogy nem lehet és nem érdemes tenni semmit. Hiszen mindenütt csak azt a kicsit kell megtenni, amit lehet. Amire már most – ennyi ellenkező előjelű tapasztalat után – eljött az idő. Legszívesebben elviszek embereket azokba a falvakba, ahol példaértékű dolgokat látok. Legutóbb hat megyében a kulturális közfoglalkoztatottak irányítóit vittem el két-két faluba.

A. G.: *Hogy látja, a magyar vidék, a magyar falu milyen jelentős változásokon ment keresztül pozitív és negatív értelemben a rendszerváltás óta?*

M. A.: A rendszerváltás ránk úgy köszöntött, hogy addigra már a falvak állapotán meglátszott, hogy különböző kategóriákba sorolva, újra meg újra megvontak tőlük, leépítették őket. De a mezőgazdaságnak ép részei voltak, amik a rendszerváltás után, éppen a privatizálások következtében mentek tönkre. A mindenkiben meglevő várakozás után a falusi emberek fejtelenséget éltek meg, nem tudtak eligazodni. Átláthatatlan volt a kárpótlás. Ez volt az utolsó hullám, amikor egyes emberek megint tömegesen előnyökhöz jutottak, mások ezt újra végignézték. S amire eligazodásra képessé váltak, körülöttük minden szétzilálódott, tönkrement, ők pedig dolguk vesztetten leépültek. Ebben az állapotban a legnehezebb az első olyan lépések észrevétele, amikor valaki nem elvenni akar tőlük, nem kihasználni akarja őket, nem föléjük akar kerekedni. Milyen tájékozottak és véleményképesek voltak az alföldi olvasókörök parasztjai, és milyen magára maradtak lettek az egyszer már kollektivizált falusi emberek. Egyik helyen a falura visszaköltöző értelmiségiek indítanak el dolgokat, másutt a falu polgármestere bizonyít magának, mert az apja annak idején a falu első embere volt. Önkormányzati képviselők közösen szervezik meg a tájékoztató, tanulási lehetőségeket,

volt falusi tanítók a helyi tánc csoport egyesületté, alapítványra levését segítik, hogy pályázati támogatáshoz jussanak. Atyák kezdeményezik házasulandók körének létrejöttét, velük ügyis foglalkozniuk kell, aztán fiatal házasokként együtt maradnak, együtt nőnek a gyerekeik. A legpasszívabb falvak is éledni kezdenek, még ha ez gyakran csak külső hatásra képzelhető is el. Külső hatás alatt értem azt is, ha egy fiatal kikerül, tanul és valami használható tudással segít a faluján, akár polgármesterként. Erre sok példám van. De akár egyszerűen csak olyan emberként, aki magában generálni tudja az erőt, s késztetése van rá, hogy ne csak a saját hasznára gondoljon. Vannak ilyen emberek. Mindig voltak, mindig lesznek. Egy-egy faluban már egy kézimunkakör is megteremti az éledő részt. Vagy nagymamák, akik két méternyi csikban, erre még van erejük, magot vetnek az unokájukkal, tavasszal, és a gyerek a növekedésében látott, öntözött, földből kihúzott piros retket megünnepli. És nem felejt el! Hiszek a kicsi dolgok hasznában. És annak fontosságában, hogy az öregek ne a haszontalanságukba haljanak bele.

A. G.: *A szociológiai, szociográfiai munkák mellett érdeklődése egy idő után a már említett szépirodalom felé fordult, s megjelentek első könyvei a kilencvenes évektől, Anya meghalt, Kígyószisz, Kőmadár Zuglóban, El se hagy, illetve Megkéssett tavasz, el se jött tél címen. A szociográfiai tapasztalatai, ismeretei segítettek az írói munkában, vagy előfordult, hogy neheztelték? – gondolok itt arra, hogy a fikción felülkerekedett a tényközlés vágya, a valóság.*

M. A.: Valójában az történt, hogy elég múlt állt már mögöttem ahhoz, hozzá pedig elég tág ismeret, hogy elkezdjek formálni egy olyan világot, ami belőlem következik, és erre fel kezdtem el írni. Hogy saját stílusom

van, ez már a szociográfiáknál kiderült, a faluirodalmamból a *Faluregény* pedig szépirodalom volt, így adódott, hogy kis egységekbe kerekítsem, ami éppen az írásban látszott formálhatónak. Novellaíró vagyok. A *Kígyószisz* követő három kötetemben novellák olvashatók, füzért képeznek, az *El se hagy* szinte regényszerű. A legutóbbinak, a *Megkéssett tavasz, el se jött tél*nek a második felét folyóiratokban megjelent esszékből válogattam. Néha nehéz megvonni a határt, én a novellákat gyakran esszéhez hasonlóan írom, kaptam már úgy honoráriumot, hogy leadott novellámért a kifizetési papíromon derült ki számomra, hogy az másnak esszé. Nem tapasztaltam, hogy zavarna a szociográfiai múlt a szépirodalom írásában. Én irodalmi szociográfiát írtam és nem tanulmány-közelit, és nem írok olyan irodalmat, amelyeknek nem a valóság az alapja. Amit a képzelet teremt, számomra addig érdekes, amíg az embernek mond valamit.

A. G.: *Legutóbbi, tizedik kötelete, a Megkéssett tavasz, el se jött tél óta készülnek-e újabb írások, milyen munkák foglalkoztatják jelenleg?*

M. A.: *A férjem története* könyvem, egy regényt készülok megírni. De mert múlt őszre – a kéthavonta megjelenő intézeti folyóirat mellé – Pápa városától, ahol felnőttem, kaptam egy felkérést, hogy csináljam meg a város folyóiratát, ezért ritkán jutok abba az állapotba vagy olyan helyzetbe, hogy írni tudjak. A *Szélesvíz* című pápai folyóirat első számának 750 példánya másfél hónap alatt elfogyott, ez csak úgy képzelhető el, hogy lapbemutatók, diákpályázatok, diákszínházi produkciók is kötődtek a számhoz, és ezen változtatni sem szeretnék. Mivel értelmét láttam, közben még egy diák-íróműhelyt is elkezdtem, így kéthetente Pestről Páparra utazom. Szívesen, mert jó csinálni. Nem gondolom azt, hogy írni jobban szeretnék. Majd írok, ha lesz rá módom, máskor.

AYHAN GÖKHAN 1986-ban született Budapesten, anyai ágon cigány, apai ágon török származású. Költő, az Üveghegy (<http://uveghegy.com/>) című gyerekirodalmi portál szerkesztője. Újságíró-blogja: <http://ayhanizso.blogspot.hu/>